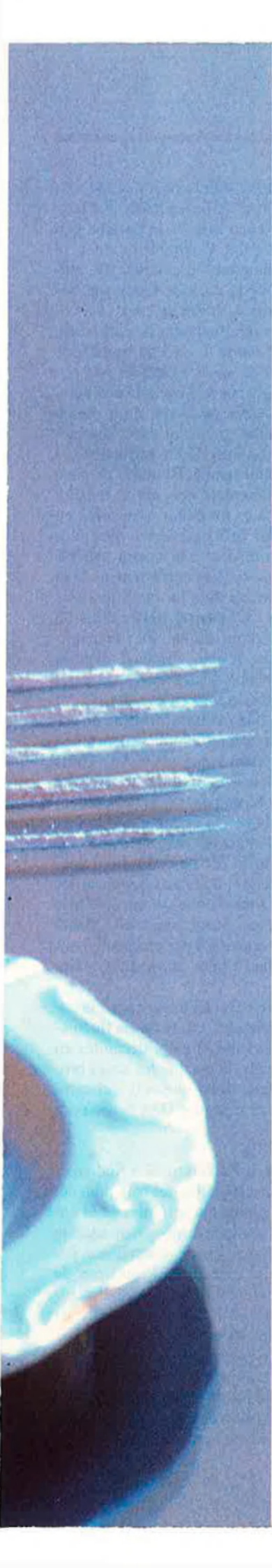

Cafè, 'coca' i puro

La desforestació i l'erosió del sòl perjudiquen els productors de cafè. A Sud-amèrica, els camperols tenen una alternativa: la coca. A l'Àfrica, la situació és molt més negra. Mentrestant, les grans companyies pensen a introduir tècniques biotecnològiques per a millorar el producte: un altre cop als petits productors.

La claror del dia es va apagant a la plaça de San Marco de Venècia, mentre una persona es beu tranquil·lament un cafè. Escolta la música de l'orquestra, observa la gent que es passeja i assaboreix la beguda a poc a poc. El preu bé demana d'aprofitar-la, de fer-la durar al màxim. Cinc-centes pessetes, set-centes, potser més. Tot depèn del lloc, l'hora, l'època, si l'orquestra toca o si no...

A uns milers de quilòmetres, a Costa d'Ivori, un pagès cull cafè en una plantació. Necessitaria el sou sencer d'unes quantes jornades laborals per a poder-se pagar un cafè a la plaça de San Marco. I com que la varietat que cull té cada vegada menys demanda, el seu futur és negre, com una tassa de cafè robusta.

Són dos extrems. Un camperol que rep una quantitat mínima del cost que el cafè té per al consumidor. Un turista que s'ha donat el caprici de pagar per un sol cafè el preu de tres o quatre. Com els esnobs que demanen Jamaica Black Mountain, a 12.000 pessetes el quilo, perquè el veuen tan destacat en la llista de preus que creuen que ha de ser realment extraordinari. Uns esnobs que no superarien una prova a ulls clucs amb cafès tant o més bons, però més barats.

No cal pas agafar casos tan allunyats com el camperol de Costa d'Ivori i el turista de Venècia per veure que les diferències entre els beneficis dels recol·lectors i el cost dels consumidors és amplíssim. La situació a diversos països llatinoamericans ha millorat, aquests darrers anys, però alguns ja han sofert les conseqüències dels alts i baixos dels preus, d'una extensió dels cultius, de l'erosió del sòl. El cafè dona feina directa a més de vint milions de persones a tot el món. Però les estructures del comerç no semblen orientades a afavorir la gent que n'ha de viure.

Fins al segle XVII el cafè era desconegut a Europa. Van ser precisament uns comerciants venecians que en varen portar de Turquia. Ara fa justos 350 anys es va obrir la primera "Casa del Cafè" d'Europa. Era al 1645. La beguda tingué acceptació i el consum no ha parat d'augmentar.

Van ser els neerlandesos que portaren plantes de cafè a Amèrica. El conreu es va iniciar a la Guaiana Holandesa i prosseguí a Haití i Jamaica. Al 1723 va arribar al Brasil. Curiosament, la primera plantació en aquest país va ser un fracàs. Han passat dos segles i mig i el Brasil n'és el primer productor mundial (24% del total), seguit de Colòmbia (16%).

El cultiu del cafè en aquests dos països ha portat a una gran desforestació. Eliminar bosc per fer un conreu no és necessàriament dolent. Però quan el conreu s'estén molt i se sobreexplota, la fertilitat dels terrenys disminueix extremadament. En uns vint o trenta anys el te-

rreny és abandonat. Queda sense arbres, però també sense ser aprofitable per a plantar-hi cafè. A Colòmbia l'expansió del conreu ha tingut efectes semblants.

Foren el Brasil i Colòmbia els dos països que feren trontollar l'ICO (Organització Internacional del Cafè), que acollia, des del 1962, tant els països productors com una bona part dels països consumidors. En total, més d'una setantena de països. Tenia per objectiu de marcar els límits màxim i mínim del preu del cafè. D'aquesta forma, s'assegurava que ni el producte superaria un cert límit per alt ni el productor rebria una quantitat massa baixa.

Mantenir un preu requereix un control dels estocs i una limitació de les exportacions. El preu del cafè, en principi, no hauria de variar gaire. Però glaçades i sequeres afecten la producció i, si n'hi ha escassetat, el preu puja. Amb un excés d'oferta, contràriament, el preu baixa.

les fluctuacions del preu del cafè i el final dels acords de l'ICO varen tenir diverses causes. El Brasil, a part sequeres i glaçades, tenia la pressió del deute extern. Per això, el sistema de quotes no l'interessava. Al 1989 el sistema de quotes de l'ICO es va trencar i els preus començaren a baixar moltíssim. Fins que a primers del 1994 els productors varen acordar novament de reduir vendes fins a fer pujar els preus. Això es va aconseguir, però s'hi van afegir les glaçades al Brasil. Com a resultat, els preus varen tenir una puja espectacular.

Ara bé, els preus del cafè, no els fixen pas els països productors, sinó les borses del cafè de Nova York i de Londres. I les puges del preu no repercuteixen gaire en el recol·lector. Tot i que la unió dels petits propietaris i dels treballadors del camp hagi permès, a diversos països, un augment dels sous, la part que es queda el treballador encara és petita. Així, de cada cent pessetes pagades pel cafè torrat en una botiga europea o nord-americana, només 12,8 van a parar al treballador o al camperol colombià. La resta, fins al 50%, són unes altres despeses de producció, impostos, transport i quota de la institució estatal del cafè. I el 50% restant té a veure amb les despeses, impostos i benefici del venedor.

Del cafè a la coca. Les conseqüències d'això arriben al consumidor del Nord no pas en forma d'un preu més elevat, sinó d'un producte d'efectes molt pitjors: la cocaïna. Les plantacions de coca a Sud-amèrica no provenen únicament dels problemes econòmics dels camperols, però hi tenen força veure.

A Bolívia, amb el nivell de vida més baix del continent, es calcula que vora mig milió de persones (un 25% de la població laboral) treballen en el conreu, collita, transformació o transport de fulles de coca. Bolívia té un deute

Cafè no per a tothom

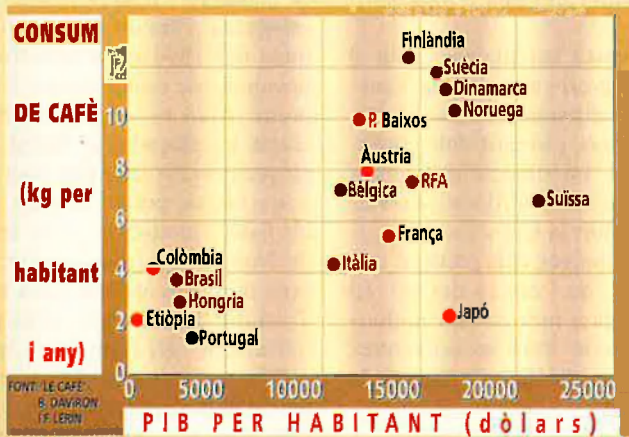
L'afecció al cafè s'ha estès amb l'augment del nivell de vida, a partir, sobretot, de la revolució industrial. Amb el plaer inicial per un producte exòtic, hi havia la distinció social i la pràctica de la tertúlia en establiments selectes. Des del segle XIX, la demanda mundial de cafè ha augmentat un 2% anual. L'occidentalització ha arribat fins i tot al Japó, si bé la Gran Bretanya es manté fidel al te.

En són els primers consumidors del món Finlàndia (13 quilograms anuals per habitant), Suècia, Àustria i els Països Baixos. Es tracta de països amb un alt nivell de vida. En la classificació dels primers bevedors de cafè, hi caben pocs països fora del club dels rics. I quan hi són, es tracta de consumidors-productors, com el Brasil i Colòmbia. Els Països Catalans també es troben entre els vint primers, amb uns 4,5 quilograms per habitant i any.

El cafè ens pot semblar, per usual, un producte ben normal, però les dades mostren que té alguna cosa de luxe. Entre 1883 i 1985, s'observa una correlació entre el creixement del PIB (Producte Interior Brut) i el consum de cafè. Com més ric es fa un país, més cafè compra.

Tot depèn, naturalment, dels hàbits del país. Així, hi ha països amb PIB per habitant elevat i amb gran consum de cafè. Uns altres països rics, com ara la Gran Bretanya, Austràlia o Japó, no en beuen gaire, però no és pas per falta de mitjans. El que sí que s'observa és que no hi ha cap país de baix PIB per habitant que ocupi un lloc destacat com a consumidor de cafè. Portugal o Hongria, per exemple, es troben sota la mitjana. Quant a

Costa d'Ivori, Uganda, El Salvador o Costa Rica, per exemple, es conformen a produir cafè. Potser no els agrada. O, segurament, necessiten molt més vendre'n que no pas beure'n. X. D.

extern molt elevat, però, a més, el seu principal producte, l'estany, va fer una impressionant baixada de preu al 1985. Ara, amb la coca molts camperols sobreviuen i els beneficis econòmics superen els de la resta de productes agrícoles del país. Així, sembla il·lògic de demanar-los que dediquin al cafè els esforços que esmercen en la coca.

Al Perú el camperol tampoc no té gaires alternatives, si vol guanyar-se acceptablement la vida. Podria conrear cafè, com podria plantar blat de moro o cacau. Però la coca dóna molt més. Un camperol necessitaria deu vegades més de superfície per a obtenir amb el cafè els beneficis que li dóna la coca. A més, aquesta planta és molt més fàcil de cultivar i, és clar, el seu comerç no té els impostos de les altres.

Però és Colòmbia on els efectes de la caiguda dels preus del cafè han influït més en el

cultiu de coca. De fet, aquest país s'ocupa més aviat de la transformació de les fulles. Per tant, els beneficis provenen més de la cocaïna que no de la coca. Tot i així, Colòmbia produeix el 25% de la coca mundial. I d'aquest 25%, més de la meitat surt de la zona de Guaviare. Segons estudis recents, el cultiu de coca va revolucionar una zona que malvivia de cafè, iuca, patates o blat de moro. I això ha tingut dos efectes. D'una banda, moltes famílies han pogut tastar la carn gràcies a la coca. D'una altra, l'economia va créixer de forma molt ràpida i les ciutats es varen omplir de bars, discoteques i prostíbuls. La inflació ha augmentat i el consum de l'alcohol també. El cultiu de coca té uns efectes ambientals que sovint deixem de banda. La coca és un cultiu tradicional en aquestes terres i les fulles serveixen d'estimulant. Es podria comparar a la nostra tradició del raïm i de beure vi. Però el tractament de la coca per a obtenir cocaïna ha modificat tots els plantejaments. L'extensió dels cultius ha portat desforestació, erosió del sòl i contaminació per pesticides. A això, s'hi ha d'afegir la pol·lució deguda als productes necessaris per a transformar la pasta de coca en cocaïna.

Si el conreu de coca i la transformació en cocaïna tenen impacte ambiental, no en tenen pas menys les mesures que els Estats Units utilitzen. En comptes de millorar el nivell de vida dels camperols, de pagar més per productes com el cafè, el que fan és donar ajut militar i combatre les plantacions amb fumigacions. Aquesta fumigació té per objectiu d'eliminar les plantacions, però el que fa és desplaçar-les cap a unes altres zones, on té un impacte més gran en l'ecosistema. Mentrestant, els 20.000 milions de dòlars concedits per promoure conreus alternatius han tingut un destí no gaire clar.

I mentre fumiguen els camps, la coca i la cocaïna es paguen força bé. Lluny de les fluctuacions de productes com el cafè, decidides en borses internacionals, la coca té les seves pròpies regles. Per cada dòlar que cobra el camperol per la coca, se'n paguen 60 a Nova York per la cocaïna.

Situació negra a l'Àfrica. Si a Sud-amèrica una de les conseqüències del baix preu del cafè i dels altres productes agrícoles és la coca, a l'Àfrica els camperols no tenen aquesta alternativa. En situació difícil, complicada per la disminució en el consum del seu tipus de cafè i per la competència de països asiàtics, els productors africans del cafè viuen una crisi que s'agreuja aquests anys vinents.

Hi ha dos tipus principals de cafè. L'aràbiga, que es cultiva sobretot a Llatinoamèrica. És més suau, aromàtic i no té tanta cafeïna com el robusta, producte bàsic dels cafetars africans. Aquest darrer és interessant perquè és menys

fràgil. Però la demanda d'aràbica va augmentant i pràcticament ja supera el consum de robusta a tot el món. Per a països com Uganda o Burundi, que basen gairebé totes les exportacions en el cafè, això és molt greu.

Afegim-hi l'entrada de nous països productors, com ara Indonèsia, Tailàndia i Vietnam, amb molta mà d'obra barata i sòls menys castigats. El mercat africà, amb la baixada dels preus, es va enfonsar. I això afectà petits plantadors, amb terrenys de 0,1 hectàrees de mitjana (a Colòmbia les finques tenen, de mitjana, 3,4 hectàrees).

La puja de 1994 podia millorar les coses. Però la diferència entre el preu del cafè a les botigues i el que rep el pagès és encara més gran que no pas a Amèrica. A Costa d'Ivori, el recol·lector només es queda 4,3 pessetes de cada cent que paga el darrer consumidor. En canvi l'estat, a través de la institució del cafè, se'n queda 35,5. I hi ha encara un altre detall agreujat: a la puja del cafè seguien les dels pesticides –i dels matxets, que doblaren de preu–. Ara valen més de quatre vegades el que es paga per quilogram de cafè. I un matxet s'ha de canviar cada dos mesos. En resum: la puja del cafè no beneficia gaire el productor i el Nord, a més, compensa l'augment amb un preu més elevat dels productes que li ven.

Pèrdua de diversitat. Un altre problema ambiental creat per la situació del cafè és la baixa de la diversitat. Tot i la gamma de varietats que avui trobem a botigues i cafeteries, la base genètica de la varietat aràbica és molt limitada. Al 1706 una sola planta d'aràbica va ser portada de Java als Països Baixos i la introducció a Amèrica es va basar en aquesta única espècie. La baixa diversitat provoca una

Dalt, una instantània de la recollida de la fulla de coca a Sud-amèrica. Un camperol necessitaria deu vegades més de superfície per a obtenir amb el cafè els beneficis que li dona la coca. A més, aquesta planta és molt més fàcil de cultivar i, és clar, el seu comerç no té els impostos de les altres.

gran vulnerabilitat a les malalties. La més estesa és la causada pel fong *Hemileia vastatrix*, que es considera una de les plagues agrícoles més importants de tots els temps.

Fins al 1970 va ser absent de Llatinoamèrica. Però a partir d'aquest any hi ha causat grans pèrdues. A Mèxic es gasten 200 dòlars per hectàrea per eliminar la plaga. El cost anual estimat és de més de 7.000 milions l'any, cosa que equival a la vuitena part dels beneficis que el país obté de les exportacions de cafè.

Amb espècies genèticament més diversificades, les plagues no afectarien la totalitat dels conreus, perquè hi hauria varietats immunes. És curiós de remarcar la por que, de sobte, van agafar els brasilers per una desforestació que s'esqueia a uns milers de quilòmetres. Mentre la destrucció de l'Amazònia prosseguia, un grup de brasilers va anar a Addis Abeba per cridar l'atenció sobre la desforestació d'Etiòpia i la possible pèrdua d'espècies úniques de cafè que això podia implicar. A Etiòpia es troba la diversitat més gran en plantes de cafè.

Una de les solucions que es planteja és d'obtenir per biotecnologia espècies immunes a aquestes malalties. Se n'han desenvolupades de la varietat aràbica.

La biotecnologia podria aportar a les plantes del cafè diversos avantatges: crear espècies resistents a les plagues, desenvolupar espècies lliures, o amb baix contingut, de cafeïna, crear varietats més fàcils de collir mecànicament, induir resistència als insectes, desenvolupar espècies tolerants als plaguicides o fer-les més resistents a les glaçades.

Amb els possibles beneficis, hi ha diversos efectes secundaris. Així, la biotecnologia podria reduir encara més la varietat genètica amb la difusió de les noves varietats. Es produiria sobreproducció i els preus s'abaixarien. La introducció més fàcil de la recollida mecànica

Baix, fulles de coca llestes per a ser mastegades o bé utilitzades en infusions. També poden acabar essent productes de medicina alternativa.

Xocolata: llaminadura en extinció

“Abans –explica un camperol de Costa d’Ivori– plantaves dintre el bosc i aviat creixia. Ara, tot el que plantes es mor”. El pagès es refereix, sobretot, al cacau, producte del qual el seu país encara és el màxim productor mundial, seguit del Brasil. Però tots dos tenen Indonèsia cada cop més a prop. Com en el cas del cafè, alguns països asiàtics aprofiten la seva mà d’obra i un bosc més ben conservat –tot i que no gaire– per guanyar terreny en el mercat agrícola. Indonèsia produeix un cacau de qualitat mitjaneta, però molt barat. Amb un país immens i amb 180 milions d’habitants sense gaires exigències laborals, pot potenciar qualsevol conreu o indústria. Mentre la producció asiàtica (a Indonèsia i Malàisia) creix, l’africana (Costa d’Ivori, Ghana, Nigèria, Camerun) baixa i la sud-americana (Brasil, Equador i Colòmbia) malda per aguantar-se. A l’Àfrica la disminució de vendes és particularment greu, perquè es tracta de plantacions familiars i, per tant, de negocis modestos i vitals per a la supervivència. Malàisia i el Brasil tenen grans finques, de 50 a 250 hectàrees.

Però si la desforestació i l’erosió consegüent del sòl perjudiquen els productors africans, finalment tothom hi pot perdre. El cacau no prové dels arbres silvestres, però els que creixen lliurement a la selva poden ser essencials per a la varietat. Actualment es coneixen 2.500 varietats de *Theobroma cocoa*, però hom creu que n’existeixen moltes més. La desforestació, com en moltes espècies, fa perdre varietats. I dintre aquestes varietats n’hi pot haver algunes amb gens que les facin resistents a moltes malalties. Les espècies selvàtiques solen ser més resistents que no les de plantació perquè s’han hagut d’adaptar elles mateixes a l’entorn. Darrerament, el Brasil ha perdut un terç de la població anual a causa d’un fong. Per això, cal trobar espècies resistents. I això es pot fer en arbres silvestres. Amb tècniques de biologia molecular, el temps usual per a millorar una varietat –entre 15 i 30 anys– es reduiria notablement.

Una solució seria de crear bancs de gens, amb llavors de varietats diverses. Però la llavor del cacau es mor en poques setmanes, quan se separa de l’arbre. Una alternativa és de congelar les llavors, però això té un cost. I, de fet, no hi ha gaire gent disposada a invertir per potenciar les recerques sobre els gens del cacau.

Els experts diuen que, a més, hi ha conreus que tenen prioritats sobre els del cacau. De fet, la xocolata no deixa de ser un luxe, molt més que no pas el cafè. Un luxe que, si es perd, pot ser un desastre ambiental, ja que el cacau necessita ombra i el seu conreu assegura que el bosc del voltant serà ben menat. Quan el sòl deixa de ser productiu, en tallen els arbres i es converteix en pastura o s’abandona. **X. D.**

eliminar els llocs de treball. L'ús d'herbicides amb plantes que hi fossin resistents implicaria un ús d'aquestes substàncies més alt, més contaminació del sòl i més impacte en la salut dels treballadors. Plantes resistents a les glaçades salvarien collites, però podrien estendre el conreu del cafè a noves regions i augmentar, així, la competència. En canvi, obtenir espècies amb menys cafeïna estalviaria tractament químic per a eliminar-la del cafè.

A això, cal afegir-hi les dificultats econòmiques dels petits productors, que haurien de pagar un preu elevat per les llavors obtingudes biotecnològicament. Serien les multinacionals o les empreses més potents les que hi accedirien, quan els petits productors, sobretot els africans, es quedarien sense recursos per a competir. A més, com en altres camps, la inversió en biotecnologia té un objectiu que se sol amagar. Moltes companyies que interveuen en plantes modificades també fabriquen i venen plaguicides. En creen plantes resistents als plaguicides perquè així el seu ús elimina males herbes o organismes patògens, però no afecta les plantes productives. Això permet que se n'utilitzi més quantitat i, per tant, que se'n vengui més.

Hi ha un altre producte amenaçat pels mateixos plantejaments biotecnològics. És la vainilla. Aquest producte proporciona mitjans de vida a més de 100.000 petits grangers de Madagascar, Reunió, Comores i Indonèsia. El mercat és d'uns 25.000 milions de pessetes anuals. Des de fa un temps s'investiga amb la producció de vainilla a partir de cultius cel·lulars. Això n'eliminarà una gran part dels conreus. I afectaria el 10% de les exportacions de Madagascar i el 70% de les de Comores, que es basen en la vainilla.

Per ara, el procés biotecnològic encara és car i ineficient. Però si millora, la producció de vainilla podria passar dels quatre països essentats a les empreses nord-americanes (els Estats Units compren un 58% de la vainilla mundial).

Per combatre, en el cas del cafè, tant les malalties i l'ús de plaguicides com el domini de la biotecnologia, en països com Mèxic promouen una forma ecològica de cultivar la planta. Miren d'aplicar armes biològiques contra les plagues. D'una altra banda, també protegeixen el bosc al voltant de la plantació.

Però una de les coses que hom mira de promoure és la compra directa als petits productors a un preu més elevat que no el de mercat. En aquests moments, el 80% del cafè verd mundial, el compren multinacionals. El grup americà Philip Morris en controla, a través de filials, gairebé la meitat del mercat. Segueixen els neerlandesos de Douwe-Egbert i els italians de Segafredo.

Amb aquests, els petits comerciants procuren

mantenir-se. Però tant per fer front a les multinacionals com per ajudar els petits productors han de comprar directament. Estalviant intermediaris proporcionen un benefici més elevat als camperols.

El tabac. I ja que parlem de multinacionals, esmentem-ne d'un altre sector: del tabac. Si no hi ha res com un bon cigar per a acompanyar un bon cafè, les grans empreses creuen que els països on la gent sol prendre altres begudes podria, si més no, fumar més. Les campanyes de salut han fet disminuir el consum de tabac a Occident, tot i que encara és força elevat.

Juntament amb l'ús de plaguicides, que creen problemes ambientals, el tabac pot començar a produir problemes de salut a alguns països. Els fabricants necessiten nous mercats, llocs on no facin campanyes per cridar l'atenció sobre el risc de ser fumador. Així, si la Xina té uns cent mil morts anuals per causa del tabac, en podria tenir dos milions d'aquí a una trentena d'anys.

A més, hi ha països on l'estat és el menys interessat a promoure la salut del ciutadà recomanant-li que no fumi. A Haití, al Zaire i a Sri Lanka un alt percentatge dels ingressos esta-

Per cada **100 ptes.** que paga un consumidor pel café torrat...

...un camperol colombià en rep **12,8 ptes.**

...un camperol de Costa d'Ivori en rep **4,3 ptes.**

GRUPO MARTI

tals provenen dels impostos sobre el tabac.

A l'Àsia, els lobbies antitabac comencen a organitzar-se a Tailàndia i Singapur, però encara no han arribat a l'Àfrica. Per això, en aquests països, hi promouen la cigarreta. De moment, el poc poder adquisitiu obliga a vendre cigarretes per unitats. Contenen més quitrà i nicotina i aviat crearan hàbit. Les empreses guanyen, de moment, poc, però fan una inversió de futur.

Una inversió que tindrà un cost econòmic i social elevat als països africans. Aviat vendran poc cafè i compraran força tabac. A curt termini, el Nord creu que hi guanya. A terme mitjà o llarg, amb un continent africà ja prou castigat, l'Occident ho pot pagar amb més immigració, sense que les barreres legals o militars hi puguin fer gaire res. El cafè comença a ser amargant per als africans i té regust de coca a Sud-amèrica. Potser algun dia, el Nord entendrà que li convé d'endolcir, no sols la seva tassa de cafè, sinó també la qualitat de vida dels països que l'hi produeixen. Per humanitat, però també per interès.

Xavier Duran

SELECCIÓ OFICIAL CANES

NOMINADA PER AL GLOBUS D'OR A LA MILLOR ACTRIU JENNIFER JASON LEIGH

*Ells eren els escriptors més provocatius del seu temps.
Ella va ser la dona més polèmica de la seva generació.*

Jennifer Jason
LEIGH

Matthew
BRODERICK

Campbell
SCOTT

La **SRA. PARKER**
i el cercle viciós
en català

Comptat pel Cinquè Departament de Cultura

DIRIGIDA PER ALAN RUDOLPH

MIRAMAX

INDOLBYSTHEU

Lufthansa

Les Arts de Beverly Hills

B

BRUNNEN

MIRAMAX INTERNATIONAL ALL RIGHTS RESERVED
TOTS ELS DRETS DE REPRODUCCIÓ EN QUALSEVOL SISTEMA D'INDIVIDUAL SON PROPRIETAT DE LAURENCE FILM, SA

UNILE

Consulteu la cartellera